

การพัฒนาผ้าไทยลายกระชุปเชิงสร้างสรรค์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
The creative development of Khathub Thai fabrics in
Nong Bua Daeng District Chaiyaphum Province

ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, พระมหาเสริชณ พันธุ์ประโคน,
ปัญญา คล้ายเดช, ไว ชีรัมย์, มุกรวี ฉิมพะเนา
Chayaporn Sukprasert, Phramaha Serichon Phanprakhon,
Panya Klaydesh, Wai Chueram, Mukrawe Chimphanao
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author, E-mail: konhin51@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์การทอผ้าไทยของชุมชน ในอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ 2) ออกแบบและพัฒนาผ้าไทยลายกระชุปเชิงสร้างสรรค์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ และ 3) สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบและผลิตผ้าไทยลายกระชุป อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานระหว่างวิธีวิจัยเชิงเอกสารและวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์สังเคราะห์เชิงคุณภาพและนำเสนอแบบบรรยาย ปฏิบัติการร่วมแบบผสมผสานด้วยการลงพื้นที่ ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนในพื้นที่ชุมชนบ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 15 คน แบบเจาะจงเลือกผู้มีความรู้ความสามารถด้านการทอผ้า

ผลการวิจัยพบว่า

1. จังหวัดชัยภูมิมิมีประวัติศาสตร์การทอผ้าไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือผ้าไหมที่มีมาพร้อม ๆ กับการก่อตั้งเมืองชัยภูมิ ในราว พ.ศ.2360 และสืบทอดกันต่อ ๆ มา ผ้าไหมลายหมี่คั่นxonาริ เป็นลายผ้ามัดหมี่เอกลักษณ์ ของจังหวัดชัยภูมิ เกิดจากการนำ หมี่คั่นลายโบราณ มารวมกับลายมัดหมี่xonาริ ซึ่งสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ได้มีพระราชดำริให้อนุรักษ์ไว้ และโปรดพระราชทานชื่อให้ว่า “ลายxonาริ”
2. ได้ออกแบบโดยใช้กราฟในการเขียนร่างลายรูปภาพตามหลักเรขาคณิตและพัฒนาผ้าไทยลายกระชุปเชิงสร้างสรรค์ ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะชุมชนบ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 1 ลาย เพื่อเป็นต้นแบบให้ชาวชุมชนเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์ลาย

ได้รับบทความ: 19 กรกฎาคม 2567; แก้ไขบทความ: 18 สิงหาคม 2567; ตอปรับตีพิมพ์: 20 สิงหาคม 2567

Received: July 19, 2024; Revised: August 18, 2024; Accepted: August 20, 2024

3. ได้จัดทำองค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบและผลิตผ้าไทยลายกระชูป ให้เห็นกระบวนการการออกแบบผ้าไทยของชุมชนบ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ แสดง ณ ศูนย์จำหน่ายสินค้าของชุมชนเพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ศึกษาหาความรู้

คำสำคัญ: การพัฒนา, ผ้าไทยลายกระชูป, เชิงสร้างสรรค์

Abstract

The purposes of this research were: 1) to Study the history and identity of community weaving Nong Bua Daeng District in Chaiyaphum Province, 2) to design and develop Thai fabrics with creative Krathup patterns. and 3) to Create knowledge about the design and production of Thai cloth with Krathup pattern. Nong Bua Daeng District Chaiyaphum Province. This research is documentary and qualitative research. It is combined operations and fieldwork and in-depth interviews group, especially in the area of the Ban Lat Wang Muang community in Nong Bua Daeng District, Chaiyaphum Province. The total is 15 persons specifically, people with knowledge and ability in weaving.

The research result found that:

1. Chaiyaphum Province has a history of Thai weaving, which silk dates back to the founding of Chaiyaphum (B.E2360) and inherited later. The Silk with Mee Khank Khor Naree pattern It is a unique Mudmee fabric pattern of Chaiyaphum Province. It is made by combining the ancient pattern of Mudmee with Khonari pattern. Which Her Royal Highness Princess Prapunpeehuwgn to preserve and the name was given as "Lai Khon Naree".

2. Designed by using graphs to draw patterns according to geometric principles and developed Thai fabrics with creative Krathup patterns that expresses a unique identity Ban Lat Wang Muang Nong Bua Daeng District Chaiyaphum Province, 1 pattern for a model. The community owns the rights.

3. Created knowledge about the design and production of Thai cloth with Krathup pattern showing the process of designing Thai fabrics for Ban Lat Wang Muang Community Nong Bua Daeng District Chaiyaphum Province. Displayed at the community distribution center for people and tourists to study.

Keywords: Development, Thai Fabrics Khathub, Creative

1. บทนำ

เครื่องนุ่งห่มเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ ที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีพของมนุษย์ นับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ได้ปรากฏหลักฐานว่า มนุษย์รู้จักนำพืชพรรณในตระกูลป่าน ปอ และหวายมาใช้ (เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์, 2553: 16) ให้เกิดประโยชน์ ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่าเครื่องนุ่งห่มและผ้า ผ้าทอมือ จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงชีวิต และมีบทบาททางสังคมหลายอย่าง ทั้งเป็นปัจจัยขั้นพื้นฐาน และเป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่น ด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และคนไทยมีประวัตินุ่งผ้าลายไทยกันมานาน (มานะ รักริทยาศาสตร์, 2557: 101) ผ้าทอมือเกิดจากภูมิปัญญาและองค์ความรู้ ที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์ผ่านกระบวนการเรียนรู้ เลือกรร ปรงแต่ง พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา

จังหวัดชัยภูมิ มีประวัติศาสตร์การทอผ้าไทย ที่มีมาพร้อม ๆ กับการก่อตั้งเมืองชัยภูมิ ในราว พ.ศ.2360 ตั้งแต่สมัยเจ้าพ่อพระยาแล เป็นชุมชนที่มีการทอผ้าที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันมานานในหมู่ผู้นิยมผ้าทอโดยเฉพาะผ้าไหม มีเอกลักษณ์ของตนเองสืบทอดถ่ายทอดกันมาแต่โบราณ

จังหวัดชัยภูมิมีประเพณีงานบุญที่สำคัญ จัดเป็นประจำทุกปี ณ อำเภอหนองบัวแดง บุญกระฐูปจะจัดขึ้นทุกปีในช่วงวันก่อนวันออกพรรษาหนึ่งวัน โดยจัดเป็นเวลา 3 วัน (พระมหาสังคม ชยานนโท, 2562: ก) คือ ประเพณีบุญกระฐูปเป็นประเพณีที่เกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นของจังหวัดชัยภูมิ โดยเฉพาะในเขตอำเภอหนองบัวแดง ซึ่งมีความเชื่อ ความศรัทธา พิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ให้คงอยู่สืบทอดต่อรุ่นลูกหลานต่อไป บุญกระฐูปเป็นกิจกรรมงานบุญที่สร้างขึ้นด้วยองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมความรู้ และประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นวิถีชีวิต เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าและดำรงไว้จนเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น

ในงานบุญกระฐูปทุกปีจะมีขบวนต้นแห่กระฐูป หน่วยงานราชการ และภาคประชาชน ร่วมกันแต่งตัวด้วยผ้าไทย ผ้าทอมือ คือผ้าไหม ผ้าฝ้าย งดงามเพื่อร่วมขบวนแห่ ผ้าไทยที่ชาวบ้านนุ่งจะมีลวดลายหลากหลาย แม้ว่าสวยงามเพียงไร ก็ยังขาดความเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่น และด้วยกระแสการสร้าง soft power ของรัฐบาลที่ต้องการให้สร้างจุดเด่นเพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว ง่ายต่อการจดจำ มีนโยบายให้สร้างจุดเด่นของแต่ละจังหวัดไม่ว่าจะเป็น วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาและผลิตภัณฑ์ให้นำออกมาเผยแพร่ ผู้วิจัยได้พิจารณาเห็นว่า อำเภอหนองบัวแดง มีประเพณีงานบุญกระฐูปเป็นจุดเด่นของระดับจังหวัดจึงได้ร่วมมือกับชุมชนเพื่อพัฒนาลายผ้าไทยลายกระฐูปขึ้นมาใหม่ มุ่งให้เกิดประโยชน์ทางวิชาการด้านผ้าทอพื้นบ้าน ประโยชน์เชิงชุมชนและสังคม การสร้างความตระหนักรู้ในความเป็นท้องถิ่นเพื่อช่วยกันอนุรักษ์และรักษาวัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับงานบุญกระฐูป เพื่อเป็นการสืบสานประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของคนในพื้นที่ และส่งเสริมในการทำกิจกรรมร่วมกันของชุมชนต่อไป ส่วนประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ ได้สร้างรายได้กลับคืนสู่ชุมชน และประโยชน์เชิงนโยบาย หน่วยงานท้องถิ่นได้ข้อมูลและแนวทางในการกำหนดกิจกรรมและนโยบายส่งเสริม

กิจกรรมประเพณีงานบุญกระฐูป และสนับสนุนเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเกี่ยวกับงานบุญกระฐูป เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและรายได้ให้กับชุมชนและจังหวัดต่อไปด้วย (ระบบฐานข้อมูลศิลปะและวัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ, 2565)

จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยมีความประสงค์จะออกแบบลวดลายใหม่ ซึ่งลายนั้นจะให้ชื่อว่าลายกระฐูปเชิงสร้างสรรค์ อันเป็นการพัฒนาขึ้นมาใหม่จากลวดลายเดิม ให้มีความทันสมัย ลวดลายสะดุดตาและมีเอกลักษณ์เฉพาะอำเภอนองบัวแดง มีกระบวนการออกแบบลวดลาย ผ้าไทยแบบมีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชน และข้าราชการ ได้หาซื้อไปสวมใส่ในงานบุญต่าง ๆ ดังนั้นผู้วิจัยมีความต้องการจะพัฒนาผ้าไทยลายกระฐูปแบบเชิงสร้างสรรค์ ให้สวยงามมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและสื่อความเชื่อความศรัทธาในงานบุญกระฐูปให้ปรากฏเป็นที่แพร่หลายสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์การทอผ้าไทยของชุมชนในอำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
2. เพื่อออกแบบและพัฒนาผ้าไทยลายกระฐูปเชิงสร้างสรรค์ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
3. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบและผลิตผ้าไทยลายกระฐูปอำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 เครื่องมือและวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Method Research) ระหว่าง การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และลงปฏิบัติงานทำกิจกรรมการแสวงหาเอกลักษณ์ของชุมชนเพื่อการพัฒนาผ้าไทยร่วมกับชุมชนในพื้นที่วิจัย คือ อำเภอนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยการคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจงเลือกผู้มีความรู้ความสามารถด้านการทอผ้า โดยมีขอบเขตศึกษาวิจัย ดังนี้

1. **ขอบเขตด้านเอกสาร** การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งเอกสารออกเป็นชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด ผ้าทอ ภูมิปัญญาชาวบ้าน และข้อมูลที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม และการร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน

2. **ขอบเขตด้านเนื้อหา** การวิจัยในครั้งนี้กำหนดกรอบเนื้อหา คือ ศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาชาวบ้านและรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องผ้าทอของจังหวัดชัยภูมิ

3. ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล กลุ่มเป้าหมายจำนวน 15 คน ดังนี้ ประชาชนทั่วไปและชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องผ้าทอมือ จำนวน 10 คน ประชาชนชาวบ้าน และผู้นำท้องถิ่น จำนวน 2 คน ผู้แทนภาครัฐ และนักวิชาการ จำนวน 3 คน โดยใช้วิธีการเจาะจงกลุ่มเป้าหมายเลือกผู้มีความรู้ความสามารถด้านการทอผ้าตามประเด็นที่ต้องการศึกษาวิจัย

4. ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัย สำหรับพื้นที่ทำการวิจัยนั้น คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่การวิจัยไว้ 1 แห่ง คือ ชุมชนบ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

5. ขอบเขตด้านขอบเขตเวลา ดำเนินการศึกษาวิจัยในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

3.2 ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาผ้าไทยลายกระชูปเชิงสร้างสรรค์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมินี้ เป็นการวิจัยแบบเชิงเอกสาร และเชิงคุณภาพ ปฏิบัติการร่วมด้วยแบบผสมผสาน ด้วยการลงพื้นที่ในการทำวิจัย 1 แห่ง คือ ชุมชนบ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ศึกษาถึงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาอีสานที่เกี่ยวข้องกับผ้าไทยทอมือ จังหวัดชัยภูมิ และพื้นที่บ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการการสังเกต การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม โดยวิเคราะห์เนื้อหาและการสังเกตพฤติกรรม ทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนในพื้นที่ อาทิ การให้ความรู้ การสร้างองค์ความรู้ให้กับชุมชน โดยมีการดำเนินการดังนี้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ กล่าวคือ

ระยะที่ 1 ประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์การทอผ้าชุมชน ในอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่การใช้รูปแบบการวิจัยเชิงเอกสาร และการวิจัยคุณภาพเป็นปฏิบัติการร่วมด้วย โดยทำการ ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่น ๆ ได้อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับทฤษฎีสัญลักษณ์ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ แนวคิดการพัฒนา แนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้าน และแนวคิดภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้านมาเป็นตัวเชื่อมโยง

ระยะที่ 2 ออกแบบและพัฒนาผ้าไทยลายกระชูปเชิงสร้างสรรค์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยการลงพื้นที่ และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายและสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับผ้าไทยลายกระชูป จำนวน 15 รูป/คน ประกอบด้วยประชาชนทั่วไปและชาวบ้านที่มีความรู้เรื่องผ้าทอมือ จำนวน 10 คน ประชาชนชาวบ้าน และผู้นำท้องถิ่น จำนวน 2 คน ผู้แทนภาครัฐ และนักวิชาการ จำนวน 3 คน เพื่อให้ทราบถึงภูมิปัญญาด้านการทอผ้าของชาวชุมชนบ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยดำเนินการดังนี้ 1) ศึกษาและสำรวจความต้องการของชุมชน 2) รวบรวมความคิดเห็นจัดร่างแบบเป็นลายผ้าทอมือ 3) นำร่างแบบลายผ้าทอมือลายใหม่เสนอชาวบ้าน 4) นำความคิดเห็นของชาวบ้านมาปรับปรุงลายอีกครั้ง 5) สร้างแบบลายขึ้นมาใหม่ที่เป็นลายกระชูปเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม

ระยะที่ 3 สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบและผลิตผ้าไทยลายกระชุป อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ โดยดำเนินการ ดังนี้ 1) ให้ความรู้ เกี่ยวกับแบบลายผ้าทอมือ ลายกระชุปเชิงสร้างสรรค์ แก่ชาวชุมชนบ้านลาดวังม่วง 2) จัดการแสดงองค์ความรู้ เกี่ยวกับลายมือทอผ้าลายกระชุปเชิงสร้างสรรค์ 3) นำแบบลายผ้าทอมือลายกระชุปเชิงสร้างสรรค์มอบให้ตัวแทนหน่วยงานท้องถิ่นและชาวชุมชนบ้านลาดวังม่วง และ 4) การจัดให้สมาชิกในชุมชนเป็นเครือข่ายเพื่อธำรงรักษาทอผ้าลายกระชุปเชิงสร้างสรรค์ต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์การทอผ้าชุมชน ในอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ การทอผ้าไหมมัดหมี่ของจังหวัดชัยภูมินั้นเริ่มแรกมีการทอผ้าไหมเพื่อใช้ใน ชีวิตประจำวัน ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า นั้น ได้อาศัยแนวความคิดที่ได้จากการดำรง ชีวิตประจำวัน โดยมีแรงบันดาลใจมาจากการนำธรรมชาติรอบตัวมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบ ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ อาทิ เช่น ลาย “หมี่คั่นขอนารี” ซึ่งเป็นลายที่เป็นเอกลักษณ์ลายหนึ่งของ จังหวัดชัยภูมิ โดยลายขอนารีได้แนวความคิดจากตะขอไม้ไผ่ของชาวนาแล้วนำมาประยุกต์กับ ลายดั้งเดิมของแม่บุญมีคือลายหมี่คั่น รวมเป็นลายหมี่คั่นขอนารีเดิมที่เรียกว่าขอกระหรี ซึ่งปัจจุบันได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นขอนารี ตามชื่อพระราชทานของสมเด็จพระบรมราชชนนีพันปี หลวง (ระบบสารสนเทศศูนย์อนุรักษ์ผ้าไหม สำนักอนุรักษ์และตรวจสอบมาตรฐานหม่อนไหม กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ม.ป.ป.)

ภาพที่ 1 ผ้าไหมลายคั่น

ลายขอ

หมี่คั่นขอนารี

ที่มาของรูปภาพ <https://www.qsds.go.th/silkcotton/K.18.php>.

การทอผ้า ของชาวจังหวัดชัยภูมิ และกลุ่มชาวบ้าน อำเภอหนองบัวแดง ส่วนมาก เป็นผู้สูงอายุ มีอายุเฉลี่ยประมาณ 50 ปีขึ้นไป และทอเป็นอาชีพรอง หรืออาชีพเสริมจากอาชีพ หลักคือการปลูกข้าว จะทอผ้าหลังฤดูการเก็บเกี่ยว หรือเว้นว่างจากการทำนา การทอผ้าไหม มัดหมี่และการทอผ้าไทย ได้รับการถ่ายทอดมาจาก พ่อ แม่หรือญาติผู้ใหญ่สืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ชาวบ้าน อำเภอหนองบัวแดงยังคงนิยมทอผ้าตามลายดั้งเดิมที่ได้รับการอบรม

สั่งสอนมาจากบรรพบุรุษ การสร้างรูปแบบลายใหม่ยังมีไม่มากนัก การสวมใส่ส่วนมากเป็นการทอเพื่อใช้ในชีวิตประจำ และใส่ไปงานบุญ เท่านั้น

4.2 ออกแบบและพัฒนาผ้าไทยลายกระจุกเชิงสร้างสรรค์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

การออกแบบและพัฒนาผ้าไทยลายกระจุกเชิงสร้างสรรค์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 นั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนดังนี้

1. สำรวจความต้องการลายผ้าทอ อันจะนำไปสู่การพัฒนาลวดลายให้มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น เพื่อให้มีเอกลักษณ์ประจำจังหวัด
2. ประชุม ระดมความคิด สร้างจำลองแบบต่าง ๆ เพื่อให้ลวดลาย ที่มีความโดดเด่น สวยงาม

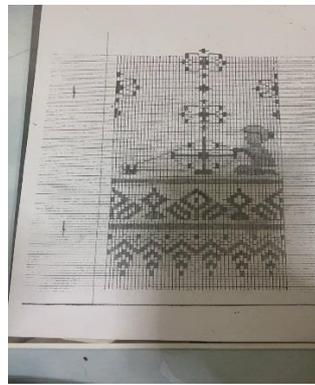
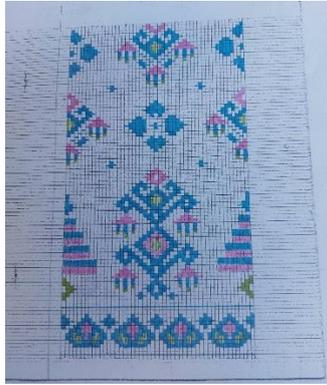
จากการสอบถามกลุ่มประชากรตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูล และประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ร่วมทำกิจกรรม ได้แก่ประชาชนชุมชนในพื้นที่ ชาวบ้านที่มีฝีมือด้านการทอผ้า ผู้นำชุมชน ผู้นำท้องถิ่นเทศบาล ผู้ดูแลเกี่ยวข้อ ประชาชนชาวบ้าน ผู้มีความรู้เกี่ยวกับผ้าทอมือ จำนวนประมาณ 15 คน ในพื้นที่ บ้านลาดวังม่วง ในอำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ พบว่า สำหรับผลิตภัณฑ์ผ้าไทยทอมืออนั้น กลุ่มเป้าหมายมีความสนใจในการพัฒนาลายผ้าไทยทอมือลายกระจุก เป็นแบบใหม่ที่มีเอกลักษณ์ของชุมชนชาวบ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ (การประชุมกลุ่ม, 29 เมษายน 2567)

การออกแบบลวดลายต่าง ๆ บนผืนผ้า ซึ่งชาวชุมชนยังคงใช้ลายดั้งเดิมเพื่อทอใช้นุ่งและจำหน่าย สำหรับงานวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยและคณะ โดยการร่วมมือของชาวชุมชน ได้ร่วมกันออกแบบลวดลายใหม่ เพื่อให้ลายนั้นบ่งบอกถึงความสวยงาม มีความหมายและแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชุมชนตลอดจนวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามทางพระพุทธศาสนา

โดยมีกระบวนการออกแบบและพัฒนาผ้าไทยลายกระจุกเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนชาวบ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ กล่าวคือ การลงพื้นที่สำรวจผลิตภัณฑ์ผ้าทอของชุมชน และต้องการทราบความต้องการของชุมชน โดยการสัมภาษณ์ สอบถามประชุมกลุ่มและการทำกิจกรรม ปรีกษาหารือร่วมกัน ร่วมออกแบบและพัฒนาลายผ้าทอลายกระจุกของชุมชน โดยเน้นเอกลักษณ์ของชุมชนบ้านลาดวังม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง และเอกลักษณ์ของจังหวัดชัยภูมิ

การออกแบบผ้าไทย ผู้วิจัยและผู้ออกแบบลวดลายได้ใช้กราฟในการเขียนร่างลายรูปภาพตามหลักเรขาคณิตและพัฒนาผ้าไทยลายกระจุกเชิงสร้างสรรค์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ทีมงานวิจัยได้ออกแบบ จำนวน 3 แบบ ซึ่งเกิดจากการสำรวจความคิดเห็นความต้องการของชาวบ้านจนได้ข้อสรุป นำไปสู่การออกแบบและพัฒนาขึ้นเป็นลายกระจุก (การประชุมกลุ่ม, 5 กุมภาพันธ์ 2567) ลายที่ 4 กล่าวคือจากล่างสุดของผ้าชิ้น คือ 1) เป็นเชิงขา

2) มีดอกบัวขึ้นในน้ำ 3) มีคนปั่นฝ้าย 4) ขอนารี และ 5) ต้นกระต๊อ ขึ้นสู่เบื้องบนจุดกระต๊อส่งกลิ่นฟุ้งกระจาย ขึ้นไปยังสวรรค์เพื่อเป็นพุทธบูชา

ลายผ้าไทยลายกระต๊อเชิงสร้างสรรค์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ
(ออกแบบโดย นายศรายุทธ ฤาชา)

4.3 สร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบและผลิตผ้าไทยลายกระต๊อ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

โดยดำเนินการดังนี้

1. รวบรวมข้อมูลความรู้และเรื่องราวเกี่ยวกับการออกแบบและผลิตผ้าไทยลายกระต๊อ ที่นักออกแบบลายได้สร้างจินตนาการตามความต้องการของชาวชุมชนที่ต้องการผ้าไทยที่แสดงเอกลักษณ์ของชาวชุมชน บ้านลาดวังม่วง นำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ของลายและความหมายของลายได้ถูกต้องตามความประสงค์ของชุมชน

2. จัดทำองค์ความรู้ เป็นป้ายขนาดใหญ่ให้แก่ชุมชน แสดงกระบวนการการออกแบบผ้าไทยลายกระต๊อที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ เข้าใจการวางรูปภาพเป็นลายในกราฟและเข้าใจสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏบนผืนผ้า ให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ผ้าไทยลายกระต๊อบ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ

5. อภิปรายผลการวิจัย

5.1 จังหวัดชัยภูมิมีประวัติศาสตร์การทอผ้าไหมมายาวนาน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน โดยมีประวัติการทอผ้าของจังหวัดชัยภูมิ มีมาพร้อม ๆ กับการก่อตั้งเมืองชัยภูมิ (พ.ศ. 2360) ผ้าไหมลายหมี่คั่นขนารี เป็นลายผ้าหมี่คั่นเอกลักษณ์ของจังหวัดชัยภูมิ เกิดจากการนำหมี่คั่นลายโบราณ มารวมกับลายหมี่คั่นขนารี ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ในพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 สมเด็จพระบรมราชชนนีพันปีหลวง ในรัชกาลปัจจุบัน ได้มีพระราชดำริ ให้อนุรักษ์ไว้ และโปรดพระราชทานชื่อให้ว่า “ลายขนารี”

จากการทำงานลงพื้นที่ อำเภอหนองบัวแดง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีวัฒนธรรมประเพณีงานบุญกระฐูป ที่จัดเป็นประจำทุกปี เป็นงานระดับจังหวัดที่ยิ่งใหญ่ สัญลักษณ์ของกระฐูปจึงเป็นความต้องการของชาวชุมชนที่ต้องการให้มีการสอดแทรกสร้างเป็นลายบนแผ่นผ้าทอแบบใหม่ โดยลาย ที่พัฒนาขึ้นมาใหม่นั้น จะต้องไม่ทิ้งลายดั้งเดิม

5.2 ผู้วิจัยและคณะร่วมกับชาวชุมชนและผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบลายผ้าทอ ได้พัฒนาผ้าไทยลายกระฐูปเชิงสร้างสรรค์ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ ขึ้นมา อันเป็นที่ยอมรับของชาวชุมชน และได้มอบแบบ (ลายต้นแบบ) ลายผ้าไทยลายกระฐูปเชิงสร้างสรรค์ เพื่อเป็นลิขสิทธิ์ของชาวชุมชนบ้านลาดวังม่วง อำเภอหนองบัวแดง

5.3 องค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบและผลิตผ้าไทยลายกระฐูป อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิโดยมีผู้นำชุมชนคือผู้ใหญ่บ้าน คุณเรียมตา เป็นผู้รับมอบ อีกทั้งผู้วิจัยและคณะ ได้สร้างหนังสือองค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบ แสดงกระบวนการออกแบบผ้าไทยและผลิตผ้าไทยลายกระฐูป อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ เพื่อประโยชน์สาธารณะและทางวิชาการสืบต่อไป สอดคล้องงานวิจัยของ ดวงเด่น บุญปก (2562: 100) ได้พบว่าเรื่องราวของผ้าเป็นเรื่องราวของการถ่ายทอดวัฒนธรรมการแสดงอัตลักษณ์ และการสื่อความหมายโดยใช้ผ้าเป็นสัญลักษณ์ สอดคล้องกับการวิจัยของ ชัยสิทธิ์ คุณสวัสดิ์ และคณะ (2558: 246) ที่พบว่าที่มาการพัฒนา ลวดลายผ้าใหม่พื้นบ้านที่คงเอกลักษณ์ได้ลายผ้าใหม่ โดยประยุกต์ผสมผสานจากลวดลายดั้งเดิม และสอดคล้องกับการวิจัยของ จินตนา สีนโพธิ์ศาล (2556: 12) ได้พบว่าคุณค่าอัตลักษณ์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการนำมาประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของผ้าไหมมัดหมี่จังหวัดสกลนคร สามารถเพิ่มมูลค่าโดยการออกแบบลวดลายให้มีความหลากหลายผสมผสานระหว่างลายเก่ากับลายใหม่ หรือนำลายเก่าที่มีมาแต่เดิมทอสลับลายกัน ก่อให้เกิดเป็นลายใหม่ขึ้น และยังสอดคล้องกับการวิจัยของ แพรภัทธ ยอดแก้ว (แพรภัทธ ยอดแก้ว 2565:2863) ได้พบว่าศักยภาพของการทอผ้าของโพรงมะเตื่อ ตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์พบศักยภาพในการออกแบบลวดลายของผ้าทอส่งผลให้ได้แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสร้างสรรค์ด้วยแนวทางการเพิ่มลวดลายบนผืนผ้า แนวการพัฒนาลวดลายใหม่และการสร้างตราสัญลักษณ์

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ควรให้มีการต่อยอดเรื่องราวของลายผ้าทอมือลายกระฐูป นำไปสู่การจดทะเบียนเป็นสินค้า OTOP ระดับจังหวัดและระดับประเทศต่อไป
2. สนับสนุนให้มีการเผยแพร่องค์ความรู้ลวดลายผ้าทอมือลายกระฐูปเชิงสร้างสรรค์อย่างกว้างขวาง
3. จัดให้มีการอบรมการทอผ้าลายกระฐูปเชิงสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นใหม่ ลูกหลาน สืบสาน สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าต่อไป

4. ควรจัดให้มีการรณรงค์การนุ่งซิ่นจนเป็นประเพณีการนุ่งซิ่น สืบไป
5. ผ้าไหมมัดหมี่ลายอัตลักษณ์ของจังหวัดชัยภูมิ ที่เป็นลายโบราณบางลายหา
ดูได้ยาก ควรมีการนำลายผ้าโบราณเหล่านั้นจัดทำ เป็นคลังข้อมูลเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้
และควรปลูกจิตสำนึกในการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าไหมมัดหมี่ของจังหวัดชัยภูมิ

6.2 ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรให้มีการต่อยอดเรื่องราวลายผ้าทอลายกระดุมเชิงสร้างสรรค์ นำไปสู่
การเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชน
2. สร้างเส้นทางการท่องเที่ยวของจังหวัด โดยการสร้างเป็นเส้นทางท่องเที่ยว
เที่ยวด้านศิลปหัตถกรรมเรื่องผ้าทอ เป็นเส้นทางโดยเฉพาะ
3. ควรศึกษาวิจัยการออกแบบลายผ้าทอมือ ด้วยเทคนิคที่ทันสมัย

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากกรอบแนวคิดการวิจัยที่ใช้ คือ ทฤษฎีสัญลักษณ์ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์
แนวคิดการพัฒนา แนวคิดภูมิปัญญาชาวบ้าน และแนวคิดภูมิปัญญาผ้าทอพื้นบ้าน
ได้องค์ความรู้ คือ ผ้าไทยทอมือลายกระดุม ที่ได้พัฒนาขึ้นมาใหม่ทั้งทางด้านรูปแบบและ
ลวดลายให้ทันสมัยมีความหมาย โทนสีธรรมชาติและบ่งบอกเอกลักษณ์ของชุมชนยิ่งขึ้น
โดยความร่วมมือของชาวชุมชนบ้านลาดวังม่วงและผู้เชี่ยวชาญการออกแบบลวดลายบนผืนผ้า
กล่าวคือ ประกอบด้วย จากกลางสุดของผ้าซิ่น คือ เป็นเชิงชาย มีดอกบัวขึ้นในน้ำ มีคนปั่นฝ้าย
ขอนารี และต้นกระดุม ขึ้นสู่เบื้องบนจุดกระดุมส่งกลิ่นฟุ้งกระจาย ขึ้นไปยังสวรรค์เพื่อเป็น
พุทธบูชา องค์ความรู้ทั้งหมดของลายผ้าไทยทอมือลายกระดุมผู้วิจัยนำมาสร้างเป็นชุดความรู้
เพื่อการศึกษา เพื่อการปลูกใจให้คนในท้องถิ่นหันมารักภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้านเกิดของตนเอง

ตลอดจนการต่อยอดอันจะนำไปสู่การสร้างสรรคเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับ
ท้องถิ่น โดยการนำมาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาชุมชนและพัฒนาการผลิตผลิตภัณฑ์ของ
ชุมชนเพื่อการจำหน่าย นำไปสู่การเพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยว ในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- จังหวัดชัยภูมิ. (2565). **ข้อมูลด้านการท่องเที่ยว จังหวัดชัยภูมิ**. เข้าถึงได้จาก http://www.chaiyaphum.go.th/page_about/about4.3.php (สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2565).
- จินตนา ลินโพธิ์ศาล. (2556). คุณค่าอัตลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นกับการ นำมาประยุกต์
เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม
กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าพื้นเมือง จังหวัดสกลนคร. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏ
สกลนคร**, 5(9), 1-16.

- ชัยสิทธิ์ คุณสวัสดิ์ และคณะ. (2558). การพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหม
พื้นบ้านในกลุ่มชาวไทยภูเขา อีสานใต้. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*,
11(1), 246.
- ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ และคณะ. (2565). การพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวตาม
เส้นทางท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ในจังหวัดชัยภูมิ. *รายงานการวิจัย*.
สกว. และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.
- ดวงเด่น บุญปก. (2562). อัตลักษณ์และสัญลักษณ์ของผ้าไหมพื้นเมืองกลุ่มเขมรถิ่นไทย.
วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10(1), 100.
- เพ็ญสุภา สุขคตะ ใจอินทร์. (2553). วิวัฒนาการของผ้าทอมือลำพูน. *เอกสารประกอบการ
ประชุมเสวนา*. เนื่องในวันสตรีสากลปี 2553 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสิริกิติ์ไชย
สำนักศิลปากรที่ 8 เชียงใหม่.
- พระมหาวิฑูรย์ สิริเมธี. (2567). *เมืองโบราณชัยภูมิ: แหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ ศาสนา
และวัฒนธรรม*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ดีไซน์เมอรี่ จำกัด.
- พระมหาสังคม ชยานนโท. (2562). กระบวนการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นอีสาน: ศึกษากรณีบุญ
แห่งกระชูปของชุมชน อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ. *รายงานการวิจัย*.
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มจร.
- แพรวภัทร ยอดแก้ว. (2565). การประยุกต์แนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์
ผ้าทอตีนจกของกลุ่มทอผ้าโพรงมะเดื่อ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม. *การประชุม
วิชาการนานาชาติครั้งที่ 14*. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม ระหว่างวันที่ 7-8
กรกฎาคม 2565.
- มานะ รักวิทยาศาสตร์. (2527). *ประวัติการทำผ้าลายไทย*. หนังสือที่ระลึกในงานพระราชทาน
เพลิงศพ นางประณีต รักวิทยาศาสตร์. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์ปลาตะเพียน.
- ระบบฐานข้อมูลศิลปะและวัฒนธรรม จังหวัดชัยภูมิ. (2565). *ประเพณีบุญกระชูป*. เข้าถึงได้
จาก <http://culture.cpru.ac.th/2022/08/15/ประเพณีบุญกระชูป/> (สืบค้นเมื่อ
10 มกราคม 2565).
- สำนักอนุรักษ์และตรวจสอบมาตรฐานหม่อนไหม กรมหม่อนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
(ม.ป.ป.). *ผ้าไหมลายหมี่คั่นขอนารี*. เข้าถึงได้จาก [https://qsds.go.th/silkcotton/
k_18.php](https://qsds.go.th/silkcotton/k_18.php) (สืบค้นเมื่อ 1 กรกฎาคม 2567).